
Fenyvesi Anna

CSALÁDOM, CSALÁDOD, CSALÁDJA...

GENEALÓGIAI ESSZÉ

Apám haláláig soha nem jutott eszembe családtörténettel foglalkozni, ez az ő felségterülete volt nálunk, én pedig mindig is szerettem a magam útját járni, csakazértis... Mondjuk, ez nem volt túlságosan meglepő az ő árnyékában: apám a mélyszegénységből kapaszkodott ki egy tényleg csodás életajándéknak köszönhetően – egy jó módú szentesi földesúr a helyi újság kezdeményezésére gimnáziumi ösztöndíjat ajánlott fel „egy református gyereknek” (ez lett apám), meg egy másikat „egy katolikus gyereknek” (ez pedig egy későbbi történész, apámnak élete végéig jó barátja), így jutott el ő egyáltalán gimnáziumba, majd pedig egyetemre Leningrádba, és lett egyetemi oktató és irodalmár Szegeden, az elsőgenerációs értelmiségi minden lelkesedésével, határokat nem ismerő tudás-, és a született tanár tanításvágyával. 80 éves volt, amikor 2011-ben megjelent kétkötetes, 700 oldalas önéletrajza, ahol a felmenőiről is elmondott mindent, amit tudott, és amit (ki-mondatlanul is sugallta) tudni lehetett.

Pedig a jelzés, hogy lenne még mit felfedezni, végig ott volt az önéletrajz első kötetének 11. oldalán („a családfámat külön sosem kutattam”), csak nekem nyelvészként nem volt különösebb támpontom ahhoz, hogy egy családfát hogyan lehetne kutatni, meg hát a felségterület az felségterület. 2012 Karácsonyán ugyan nagyon felkaptam a fejem, amikor egy pesti bölcész ismerős kiposztolta (ahogy ő mondja) a „vészbúkra”, hogy emberek, kikerült sok millió régi, magyarországi születési anyakönyvi adat az amerikai FamilySearch családkutató adatbázisban az internetre. Regisztráltam, megpróbálkoztam, de gyorsan elakadtam, mert csak születési adatokból lehetetlen családfát rekonstruálni, és az adatbázisban egyébként sem voltak elérhetőek az eredeti anyakönyvek fotói, csak az átírt adatok – és hát a nevek átírása, már akkor láttam, nagyon problematikus volt, látszott, hogy az amerikai ön-

kéntesek nemigen boldogultak a cirkalmas 18–19. századi magyar kézírással, a magyar nevekkal meg főleg nem.

Illetve egyszer, korábban, még csak nem is a gondolatok, hanem az érzések szintjén felmerült bennem, hogy milyen jó lenne felfejteni valami érdekes történetet, amelyiknek valamilyen módon szereplője vagyok, amolyan rejtélyekben gazdag, lehetőség szerint nyomozást igénylő sztorit. Ez még 2006–2007-ben volt, amikor egy amerikai kolléganóm összekötött egy Hawaiiiban élő, Shakespeare-ológus ismerősével, aki éppen azt próbálta meg kibogozni, hogy honnan is származott az apja, valahol a történelmi Magyarország területéről. Volt pár írásos dokumentum 1920-ból, amikor a család Amerikába vándorolt ki, de igazából nagyon kevés adat volt a kezében. Engem elkezdett érdekelni a kérdés, és másfél év alatt kinyomoztam, hogy hol született Valerie apja: Alsóbajomban, egy Medgyes melletti kis faluban. Amikor Valerie férjével Szegedre jött 2007 tavaszán, egy hosszú hétvégére elmentünk Alsóbajomba, és valóban megtaláltuk a báznai községháza raktárában őrzött anyakönyvekben az apja és annak három bátyja születési, valamint a családfő (Valerie nagyapja) halálzási bejegyzését. Valerie-nek ezek a világot jelentő információk voltak a sokéves keresés végpontja.* Na, akkor fogott el az akkor még ki sem mondott sóvárgás, hogy de jó lenne majd egyszer valami ilyesmit kibogozni, a múlt egy fontos történetét felgöngyölíteni a magam számára is.

Csak miután meghalt előbb anyám, majd az apám is, és az elmondható és meghallgatható családtörténet lehetőségei végleg bezárultak, akkor nyílt meg az az ajtó, amelyen keresztül a családtörténet-kutatásig eljutottam. 2019 tavaszán fedeztem fel, hogy nem sokkal azelőtt felkerültek az amerikai adatbázisba az anyakönyvek lapjainak fotói, nemcsak a születésiek, hanem házasságiak és halálzásiak is. Igaz, hogy továbbra is csak a születésiek kereshetők (a sok hibát tartalmazó indexelésnek köszönhetően), de kis türelemmel az összes végiglapozható online. Egy hónap internetes keresés után végül, egy néprajzos kollégám javaslatára, május közepén elbuszoztam Szentesre, és bejelentkeztem a levéltárba, a családtörténet kincsestárába. Az év végéig vagy harminc napot töltöttem a kutatói teremben, majdnem mindig nyitástól zárásig, néha a csendes beleőszülés határáig kergetve a levéltárosokat, az egyébként nyugodt és kedves, vérprofi Zsolttal az élükön, amikor újabb és újabb és újabb 18. és 19. századi dokumentumok kikeresésére

* Valerie Wayne megírta a történetét, amely magyar fordításban a *Korunk* 2011. szeptemberi számában jelent meg.

kértem őket. Amit találtam, tulajdonképpen egy mondattal elintézhető: jobbágy és zsellér, napszámos és kubikos ősök az alföldi mezővárosban, megannyi nincstelen férfi és nő, akiknek az életéről az anyakönyvi adatokon túl csak akkor maradt nyom, ha (nagyon ritkán!) a semminél kicsit több volt nekik, vagy ha a törvénnyel kerültek összeütközésbe, plusz egy vékony, de annál színesebb kismemesi szál, amely a 19. század közepén véget ért. De nekem egy új világot jelentett mindez.

Ahogy jártam Szentesre, és haladtam visszafelé az időben, az apámtól névről ismert ükszülők előtti generációkat felfedezve, a sok jobbágynek, házas és házatlan zsellérnek és kismemesnek, az 1750-es évekbe visszavezethető felmenők családfaágain mindenkinek neve lett, születési és halálozási dátuma, házastársa, gyerekei, s a szűkszavú anyakönyvi bejegyzésekből is kihámozható sorsa: „juhász”, „földműves”, „Körösbe fült”, „törvénytelen ágyból”, „méhlob”, „gyerekágy”, „kolera”, „hagymáz”, „szárazbetegség”, „kútba esett”. A sok ezer anyakönyvi bejegyzés, amit átnéztem, és a többszáz, amit a családfa összerakásához felhasználtam, majd két évszázadon átívelő, madártávlatú képbe sűrítette bele az így feltérképezett családi múltat, megkehrülhetetlen és kézzelfogható, sőt átérezhető ténnyé téve azt, hogy valóban, aki egyszer megszületik, meg is hal, és felerősítve a kérdést, hogy hát akkor mi is az értelme mindennek.

Benépesült az ősökkel az univerzumom, ellensúlyozva azt a számunkra is nehezen felfogható tény, hogy apánk halálával mi ketten lettünk nővéremmel a legidősebb nemzedék a családban (és egyben a családnevet is viselő utolsó Fenyvesiek). Nagybácsik–nagynénik nekem nem jutottak, mindkét szülöm egyke volt, s bár nővéremnek igen (ő apám első házasságából született), de ekkorra elmentek már mind.

God is in the detail, vagyis „Isten a részletekben van” (magyarul miért mégis ördög?). Más tudni, hogy a szentesi felmenőknek nehéz élete volt (meg főleg állandóan ezt hallani gyerekkoromban!), és megint más ezt az előttem kirajzolódó élettörténetekből összerakni.

Gyerekkoromban, amikor apám arról mesélt, hogy mekkora szegénységben éltek – a nagyapja által kukoricacsutkából készített játékaik voltak, tehénszőr labdájuk, a család vacsorája általában főtt kukorica, s ezt később, felnőttként még strandon vett csemegének sem ette meg – én mindig rosszul éreztem magam, mindebből azt hallottam meg, hogy bezzeg nekem mindenem megvan, meg kellene becsülni. Ma már nem tudom, hogy ez azért volt-e, mert apám valóban ilyen felhanggal mondta, szándékosan vagy talán akaratlanul, vagy azért, mert a gyerekek, tapasztalat és tágabb referen-

ciakeret híján, magukra vesznek sok mindent, amit nem kellene. És ez az érzés sokáig megmaradt, felnőttként sem nagyon szerettem apámat a nehéz gyerekkoráról hallgatni, ugyanakkor régóta éreztem, hogy ezen túl kellene már jutni.

Most lassan olvadni kezdett bennem az ellenézés a szentesi rokonok iránt. Gyerekkoromban én az itt, a levéltárban a szemem előtt kirajzolódó paraszttársadalomnak csak a huszadik század végi, torz maradványát tapasztaltam. A Szentés központjában nagyapám által épített vályogházban víz volt ugyan, de a kert végi budiba kellett kijárni (WC-papír azért hál'istennek!). Nagyanyámban és testvéreiben – Szegedről a nyári szünetek végén odacsöppenve, hogy nagyanyám születésnapját nála ünnepeljük – én csak a tanulatlan, hangos parasztokat láttam, akikkel a hangot megtalálni sosem tudtam, és akiknek élete és a sajátom között semmi közös pontot nem találtam a pusztá eredeten kívül. Itt tisztaszoba volt, góré, egyre kevésbé kihasznált tyúköl, míg a szegedi lakótelepi lakásban minden létfenntartáson túl megmaradt pénzből könyv lett. Apám valahogy átalakult, amikor Szentésen voltunk, tudott velük beszélni, ők pedig magukéiként szerették, és persze felnéztek rá, mint maguk között egyedüli diplomásra. Anyám sehogy sem illett a képbe, ezt gyerekként is láttam: ő ugye orosz volt, Moszkvában nőtt fel, a tanár család értelmiségi baráti társaságában és a Bolsoj és a klasszikus orosz balett előadásain, majd a Lomonoszov Egyetemen tanult, s onnan jött férjhez Szegedre. Nagyanyám és anyám között általam is tapintható, áthatolhatatlan fal húzódott, amelynek lebontását apám ekkorra már nyilván feladta, az én viszonyulásomat pedig alapjaiban meghatározta. Amikor nagyanyám a még 45-ben, a bevonuló szovjetektől tanult és szájában erősen adaptálódott *drasztvutyi* „jó napot!” és *pászibá* (köszönöm) fordulatokkal próbált anyámnak kedvében járni, én helyette szégyenkeztem, mert tudtam, hogy anyámban pont ellenkező hatást értek el, a végletekig növelve benne a szentesi környezet idegenségének érzetét. Mi ketten Szentésre a látogatásokat túlélni jártunk, aztán később már sehogy, hanem apám a nagymamát hozta Szegedre Karácsonyra és Húsvétra – otthoni környezetben valahogy az egész elviselhetőbb lett.

Az anyakönyvek oldalairól kirajzolódó élettörténetek és sorsok szíven ütöttek. Például amikor megtaláltam legkorábbi szentesi Fenyvesi-felmenőmet, Fenyvesi Gergelyt a város által 1791-ben az éhezőket összeírt listán, vagy amikor Gergely kilenc gyereke közül a három felnőttkort megért fiúból a legfiatalabb, András halotti anyakönyvi bejegyzésében láttam azt, hogy 1866-ban 73 évesen „koldús”-ként halt meg, pedig neki magának is

– két feleségtől született – 14 gyerekéből legalább 3 élt még ekkor. Emberközelbe került az 1831-es kolerajárvány, amikor Gergely István nevű unokájának (ő az első az egymástól leszármazó Istvánok sorában, akik közül egy évszázaddal később apám lett az ötödik) későbbi apósa, Lénárt János van feltüntetve kolerában meghalt felesége, Kis Sára halálának bejelentőjeként (az év augusztusában, amikor volt olyan nap, hogy 90-en is meghaltak Szentesen, az akkor nem egészen 17 ezres városban) – annak ellenére, hogy amikor ezt 2019 nyarán megtaláltam, a *járvány* szó jelentését még igazából magam sem tudtam, nem ismertem.

Napokig próbáltam elképzelni nagyanyai ágon egyik szépapám, Dancsó László sorsát, akinek 1835-ben, 22 évesen kötött első házasságából 11 év alatt 7 gyereke született – és halt meg sorban egymás után, maximum 13 hónaposan mind, az öt fiúból négyen apjuk után Lászlók. A sorban utolsó közülük egyhónapos volt, amikor 1847 karácsonya előtt két nappal meghalt, egy héttel követve a sírba a 30 évesen meghalt anyját. Dancsó végül két évvel később, 37 éves korában újra megnősült, s nála 15 évvel fiatalabb feleségével, Sütő Rozáliával egy gyerekük lett, Rozália – ő lesz az ükanyám. Dancsó még megérte négy unokája születését, de második feleségének egy újabb kolerajárvány okozta 1873-as halálát már nem, 9 hónappal előtte elvitte a „görcs” (egy blogbejegyzésből tudom meg, hogy a 19. századi orvoslásban a tüneti alapú körleírás dominált és nem az oki alapú). Dancsó legidősebb unokájának, vagyis dédapámnak, Aradi Lászlónak a sorsa csak azért nem ráz meg, mert őrála apámtól sokat hallottam: négy feleségtől (állítólag) 21 gyereke lett, akik közül az első feleség két fia és az utolsó feleség négy gyereke (köztük a legidősebb lesz a nagyanyám) érte meg a felnőttkort. Az anyakönyvekben megtalálom a házasságokat, a feleségeket, de csak összesen 7 gyereket – a másik 14 valószínűleg meg nem született gyermek, csak az apjuk tartotta számon őket élete végéig.

Meglepődöm, hogy egyes ősök milyen gyorsan újrահázasodtak asszonyaik elvesztése után. (Lehetséges a társ halálán ilyen gyorsan túllenni?) Apám ükapja, Fenyvesi István 27 éves volt, amikor 1841-ben 8 évi házasság után gutaütés vitte el a feleségét, Lénárt Zsuzsannát (10 évvel előtte az ő anyja halt meg kolerában), s István megözvegyülése után bő egy hónappal már újrահázasodott (és ez nem egyedi eset, a családfán máshol is látok ilyet). Aztán rájövök, hogy az élet zord gyakorlati meggondolásai nyilván mindent felülírtak: István két gyereke ekkor négy- és egyéves volt, túlélésük kétszülős családban volt esélyesebb... (A második asszonnyal aztán 43 évig éltek együtt, annak haláláig.)

Már egy hónapja járok át a szentesi levéltárba, amikor egy dokumentumköteg kikérése kapcsán Zsolt felajánlja, hogy menjek be vele a raktárba, ha akarok. Kapva kapok az alkalmon. A raktár a szentesi „megyeháza” (régén tényleg az volt, ma a múzeum és a levéltár épülete) földszintjének jobb oldalán terül el, legnagyobb terme masszív galéria-beépítéses, kétszintes helyiség, sűrűn telepelve, a polcokon tartódobozokban több évszázad megyei és városi iratai. Zsolt kisebb tárlatvezetést tart, nagyon jólesik, befogadottnak érzem magam, pedig minden lépésnél érzem a történelmi tudásom hiányosságait (én angol–orosznak végeztem). Az ablaknál egy asztalon egy polcra levett és vissza nem tett dobozban a szentesi nemesi családokra vonatkozó dokumentáció, Zsolt gyorsan megjegyzi, hogy abba is bele kellene néznie. Elhárítom, mondom neki, hogy a mi családunkban nem voltak nemesek. De azért csak nézzem meg, javasolja szelíden. Udvariasságból belenézek, lapozom a dobozban az ábécérendben elrendezett dokumentumkötegeket. A D betűnél megállok: Dancsó. Még ekkor is hitetlenkedem, biztos valami másik csapat, nem „a mi Dancsóink”. Kiviszem magammal a kutatóterembe, Zsolt elmagyarázza, hogy a nemesi közgyűlés iratai közül ezek itt a közgyűlésbe való befogadás iratai, fele latinul, fele magyarul. Egy régimagyaros kollégám segít a latinnal, az derül ki, hogy Dancsó Balázs 1663-ban Lipót császártól kapta a nemesi armálist, ami kiterjedt fivéreire (Jánosra, Gergelyre, Imrére, Györgyre és Albertre is). Balázs öccse, János Veszprém vármegyéből származott a Hont megyei Ipolykeszibe, s gyerekei onnan Zsámbokra, majd „Rákóczi járása” után szétszórtak az Alföldön. A legfiatalabb fiú, György költözött fiaival Szentesre. Az iratok a Csongrád vármegyei nemesség-igazolási dokumentációjából való: a nemességüket el is ismerik az 1760-as évek közepén. Györgytől a le származást könnyen összerakom, tulajdonképpen minden szentesi Dancsó (a 19. században népes család tagjai) tőle származik. Próbáltam kinyomozni mindenfelé, hogy miért is kapta meg a nemességet Dancsó Balázs, de nem találtam.

Rejtély, hogy miért nem hallottam én erről a nemesi ágról, apám soha nem utalt rá, sem a visszaemlékezéseiben, se szóban – pedig ha tudott volna róluk, biztos nem hagyta volna ki az elbeszélésekből, ha más nem, hát egy ironikus félmosoly kíséretében adomázva a tényen. Miért nem mesélt neki a nemesi ősről az ő nagyapja, Aradi László, hiszen neki nagyapja volt Dancsó László, nem volt hát oly messze időben a nemesi rangú családtag. (Azt csak később veszem észre, hogy bár korábbi iratokban mindenhol Ns.

[azaz *nemes*] Dancsó Lászlóként utalnak rá, második házasságának anyakönyvi bejegyzésében és lánya születésekor az Ns. nincs a neve előtt.)

Lassan kezd összeállni a kép. A család három fő ágának képviselői, az Aradiak (nagyanyám apai ági, katolikus felmenői), a Dancsók (az Aradiak ágába ükanyámmal kapcsolódó, szintén katolikus felmenők), és a Fenyvesiek (nagyapám református felmenői) mind a 18. század közepén jelentek meg Szentesen. Az Aradi család – Aradi János, Vesszős Anna és gyerekeik – 1750-ben, a Dancsók az 1750-es évek közepén, a Fenyvesiek pedig az 1760-as évek közepén, amikor még mindig folyt a török hódoltság alatt elnéptelenedett Alföld betelepítése, szervezeten is és spontán módon, a sűrűbb népességű északi és keleti országrészekből elszökő és a jobb életet kereső jobbágycsaládok migrációjával is. Az Aradi családot a Heves vármegye déli részén található Zsadányban találom meg az 1730-as években, ők egy kiskunfélegyházi kitérőt követően kerülnek Szentesre. Hogy a Fenyvesiek honnan jöttek, az nem kinyomozható, mert nem található nyomuk anyakönyvekben: a 18. századi ellenreformáció idején a református egyházközösségek még ritkásan vezetik az anyakönyveket – tulajdonképpen már az is csoda, hogy néhol vezetik ekkor (Szentesen 1741-től, Kecskeméten 1712-től), hiszen az anyakönyvek vezetésének jogát a protestáns egyházaknak csak 1785-ben adta meg II. József.

Szentesen az Aradiak az 1775-ös úrbéri telekosztásnál telkes jobbágyok lesznek, a Fenyvesiek zsellérsorban maradnak. A Dancsók közül van, aki telket kap, van, aki zselléreként más földjét műveli, miközben a nemesek összeírásaiban mind szerepelnek. A Fenyvesi ágba kapcsolódnak be a Kálmánok, a dokumentumok tanúsága szerint a legrégebben Szentesen élő ág, képviselőik a 17. század végéig visszakövethetők a városban. Megjelennek *A szentesi református eklézsia története* című, a 18. század közepén elkezdett, de a század elejére visszanyúló városi krónikában is többször.

A dokumentumok világosan mutatják, hogy az Aradiak a 19. század elejére a város római katolikus közösségének népes, jó módú és proeminens jobbágycsaládjává lesznek. Az időszakos összeírások tanúsága szerint kiterjedt háziállatállományuk volt, a helybeli paraszttársadalomban elfoglalt, átlagosnál jobb társadalmi helyzetükre több jel is utal. Az 1790-es évektől több Aradi is esküdtként szolgált a város tanácsában, sőt, egyikük esküdtbírói tisztséget is ellátott, s az egyik Aradi fiú jobbágy létére egy helyi nemesi család lányát, Fridvalszki Annát vette feleségül. A törvényszéki iratok mutatóiban pedig egyetlen Aradit sem találok (Fenyvesit és Dancsót annál többet). Az Aradiak személyes és családi boldogulásukon túl a város épített

emlékei között is nyomot hagytak az Aradi-keresztként ismert útszéli fészület felállításával és rendben tartásával, amelyet az Aradi család tagjai még a 18. században emeltek.

Nem áll össze, hogy ha ilyen jól ment az Aradiaknak, akkor hogy lett ebből mélyszegénység a 19. század végére. Aztán a kezembe kerül a városi „árvíz- és zivatarkárosultak” 1816-os listája, ahol három Aradit is találok, akik közül kettő felmenőm, apa és két fia, mindhármuknak hatalmas kára keletkezett. Sima László 1914-es várostörténete is megemlékezik róla, hogy 1815-ben, több rossz termésű év után, „bő termés ígérkezik, de ezt meg június 21-én tönkreveri a borzalmas jégeső, mely 212 gazda minden termését elpusztította. Ez a rettentő jégeső délután kezdődött. A veszedelmes felhő napnyugat felől jött borzalmas szélviharral. Amerre a zivatar átvonult, tönkreverte a vetést, szőlőket, agyonsújtotta a kint ért aprójószágot, bárányokat, malacokat. Számos embernek a fejét is beverte a tyúktojás és ökölnyi nagyságú jégdarabok sokasága, s még a következő napon is lapáttal lehetett hányni a szőlőkben a jeget. A rettentő jégeső után segélyakciót indítottak. A tönkrement 212 gazda vetőmag-és élelemsegélyben, adóelengedésben részesült.” Hát így lett a mélyszegénység...

A törvényszéki iratok néhány hajmeresztő és dicstelen történettel szolgálnak. A legkorábbi egy 1805-ös utalás az iratok betűrendes mutatójában, amelyhez tartozó jegyzőkönyv és perirat ma már nem található, és amelynek Fenyvesi vezetéknevű alanyát nem sikerült beazonosítanom, mert 1805-ben nem élt Szentesen Fenyvesi József (az iratokban nem ritka az elírás, s a József, István, János igen gyakori nevek voltak). A mutató szerint „Fenyvesi József káromkodás végett megbüntettetik”, de ennél az egy mondatnál többet nem tudunk arról, hogy mi történt. Pedig érdekes lenne tudni, mi kellett ahhoz, hogy 1805-ben káromkodásért megbüntessenek valakit – milyen körülmények között, mit mondott az elkövető, és milyen büntetést róttak ki rá ezért.

1844-ben a „villámgyorsan újraházasodó” Fenyvesi István Bálint nevű, akkor 22 éves öccse, foglalkozására nézve juhász, december 23-ára virradó éjjel egy helybéli tanya istállóját „kiásta”, azaz alagútszerű gödröt ásott az istálló fala alá, és azon keresztül „menekített ki” 16 juhot. Ezekből hármat egy szentesi juhásznál hagyott mint sajátját, a többi pedig feleségével, Czakó Borbálával Szegvárra hajtotta eladni. Ott fogták el őket, és így kerültek a törvényszék elé. Fenyvesi Bálint büntetése 3 hónap „rabság” (elzárás) és 25 „bot” (azaz botütés) volt, s feleségét is elzárással büntették (ennek időtartamát nem tudjuk). Következő évben harmadmagával lopott el, hasonló módszerrel, 27 juhot, amiért szintén börtönbüntetést kapott.

Törvényszéki ügyekben a családot legprominensebben azonban a Dancsó „fiúk” képviselték: Dancsó László, Pál nevű bátyja, valamint Ferenc nevű öccsük és József és Péter nevű unokatestvéreik. A legkorábbi fellelhető ügyekben a legkalandosabb fordulatokat is tartalmazza. 1827. október 28-án Dancsó Pál és egy 19 éves kisteleki gulyás bojtár „pisztoly reá fogással” rátámadt a halasi szenátor béresére Kisteleken, és elhajtották négy ökrét. Október 30-án a késő esti órákban Ányásnál (Szentestől néhány kilométerre délre) akarták az ökröket átúsztatni a Tiszán mint „bitang” (azaz elkóborolt) ökröket, de belefutottak egy strázsába, gyanúba keveredtek, és éjszakára fogva tartották őket. Másnap reggel megjelent egy helybéli – akít a periratok *commissarius úr*-ként emlegetnek, tehát valamiféle biztos volt, pozícióval bíró ember –, és megerősítette, hogy bitang ökrökről van szó. Dancsókat elengedték, a *commissarius úr* magához hajtotta az ökröket, és azokkal 24 köből földet felszántott, majd átadta őket Dancsónak, aki tovább dolgoztatta azokat, még 4 köből földet felszántatva velük, így „annak a’ kezén már elromolva” maradtak. Az ökrök gazdája már november 4-én Szentesen bejelentette, hogy ökreit ellopták, majd végül februárban érték össze a szálak: a gazda Szentesre jött, *billegjük*, azaz jelzésük alapján azonosította ökreit, Dancsóék ellen pedig pert indítottak. Az akkor 23 éves Dancsó Pál ellen a vád az ökrök elhajtása, valamint istenkáromlás volt, mivel amikor anyási elfogásukkor úticéljukat kérdezték tőle, és ő azt mondta, hogy „Bába Antalhoz”. Megkérdezték, hogy melyik Bába Antalhoz? Ő pedig (a perirat tanúsága szerint) azt válaszolta, hogy „nem hajtom én egyikhez sem. Baszom a’ ki teremtette”. A periratok hézagosan maradtak meg, s így nem tudjuk, mi lett a per kimenetele – Dancsó mindenesetre 1829 októberében újabb ügy alperese. Ekkor két hódmezővásárhelyi lakostól elloptak öt lovat, s a lopással egy szentesi férfit gyanúsítottak meg, aki később Dancsó Pállal együtt Dancsó sajátjaiként, kocsiba fogva hajtott el a lovak közül négyet a kunhegyesi vásárba, hogy eladják azokat. Kunhegyesen letartóztatták, mivel Dancsó (egyébként érvényes) úti levelében – amely apja nevére volt kiállítva, de őrá is kiterjedt – három ló leírása szerepel, a kocsijába pedig négy volt befogva. Dancsót orvgazdasággal vádolták meg, de ő az eljárás folyamán azt vallotta, hogy lopott mivoltukról semmit nem tudott, és így vitte őket eladni. A törvényszék azonban bűnösnek találta, és bebörtönözték.

Dancsó Péter 1845-ös ügyével kapcsolatban számos irat elérhető, ez egy színes elemekkel és meglepő fordulatokkal tarkított történet. Őt azért fogták perbe, mert 1844. június 13-án hajnalban lakodalomból hazajötte után nem teljesen tisztázható körülmények között egy csépai származású, szen-

teszi lakos zsidó kereskedőt, Mózes Izsákot vette fel kocsijára, akit annak kérésére Csongrádra vitt – illetve végül Mózes hajtotta a kocsit, mert Dancsó részegségében elaludt. A böldi révnél (Szentestől néhány kilométerre északra) ébredt fel Dancsó, és nem tudva, hova tenni az idegen jelenlétét kocsiján, leparancsolta, de még viteldíjat kért tőle. Mózes felajánlott két garast, de Dancsó többet követelt. Mózes nem volt hajlandó többet adni, és inkább elszaladt, s csak akkor ment vissza a kocsihoz, amikor Dancsó vissza akarta tenni kocsijára a kereskedő tintával teli „puttonyát”. Huzakodtak, majd Dancsó a kocsiról lekapva a vasvilláját, azzal fejbe verte Mózeset, majd – „basszom a zsidó istenedet, jézusodat, engem két garas nem csinált, fizess többet!” kiáltások mellett még további csapásokat mért a már fekvő emberre. A dulakodásban kevésbé tisztázható módon lekerült a kereskedőről a nadrágja, amit később a töltésen talált meg egy parasztfiú és vitt be a városházára – Mózes 10 forint nadrágbóli ellopásával is megvádolta Dancsót. Dancsót „nagyobb tekintetű vérengzés” és istenkáromlás bűnében vétkesnek találta a törvényszék, a 10 forint ellopásának vádjá alól felmentették, a sértett orvosi költségeit és az ügyvédi díjat vele megfizették, és „egy hónapi katona vason [azaz a bal lábat a jobb kézzel összekötő hosszú láncon], közmunkán, hetenként kétnapi böjtön” börtönbüntetésre ítélték.

Hogy az egyébként nehéz sorsú szépapám, Dancsó László miért került a törvényszék elé Pál nevű, fent már emlegetett bátyjával és Ferenc nevű öccsével 1844-ben – nem tudni, mivel bár az ügyben több irat is megmaradt, de nem deríthető ki belőlük a per tárgya, csak az, hogy lopott lovakal volt kapcsolatos. Az ügy még 1847-ben (ez év végén halt meg László első felesége és legutolsó fiuk) is tartott, de Dancsó László büntetlenül jön ki belőle, mint az utolsó per irataiból kiderül. 1848-ban kelt az utolsó per, amelynek a szentesi levéltárban nyoma van: ebben Dancsó László és Ferenc érintett újra, a tárgy egy ló ellopása. A per kimenetét sajnos itt sem tudjuk, az iratok hiányosságának okán.

Egy súlyos következmény azonban kikövetkeztethető. A fent említett, bűnpöri esetektől terhes időszakot követő anyakönyvi adatokból kitűnik, hogy – míg a törvényszéki iratokban Dancsó Lászlót következetesen, nevének minden előfordulásakor az *Ns.* cím említésével nevezik meg, 1850-es házassági bejegyzésében és az összes azt követő bejegyzésből (pl. lánya, Rozália 1851-es születési és 1865-ös házassági, László 1872-es halálzási anyakönyvi bejegyzésében) ez hiányzik. Sőt, házassági bejegyzésében apja neve előtt szerepel a cím, az övé előtt nem, mint ahogy a nemesek 1847/48-as összeírásából is hiányzik a neve (csakúgy, mint törvényszéket megjárt

testvéreié sem). A nemesi címet tehát nagy valószínűséggel elveszthették. Nemesi címet – az általam megtalált történelmi források tanúsága szerint – kétféleképpen lehetett ekkoriban elveszteni, felségárulás és hamis tanúzás miatt. Az előbbi nem látszik túl valószínűnek lólopásos ügyekben meggyanúsított mezővárosi kisnemesek esetében. Az utóbbi annál inkább. Nem túl dicső dolog nemesi címet elveszíteni, a családi legendáriumba nem került be az esemény, s talán ezért nem tudták aztán Dancsó László leszármazottai – unokája, Aradi László, és egy évszázaddal később annak unokája, az apám – azt, hogy a családban volt nemesi származású felmenő is.

2019 karácsonyán, félévi kutatás és két hónapi intenzív írás befejeztével családtagjaim a családtörténetet kapják ajándékba, a 100 oldalas kéziratot, a 400 oldalas függelékkel dokumentumokkal és a 60 oldalas családfa-melléklettel. 2020 tavaszán, már a karantén alatt tettem azonban a legnagyobb felfedezést, derült égből jött. Ahogy az gyakran történni szokott, rájöttem valamire, aminek a kulcsa akkor már egy éve a kezemben volt. A kutatásom elején, egy éve, internetes forrásoknak is utánamentem, többek között az Arcanum adattárában is rákerestem a fontosabb családi nevekre. Meg is találtam egy Dancsó Jánost Reizner János 1900-as híres *Szeged története* című négykötetes munkájában, az 1728-as események kapcsán – de ez ekkor nekem semmit nem mondott, illetve azt gondoltam, hogy csupán névrokonról van szó, hiszen úgy tudtam, hogy apai ágon mindenki szentesi. Most, egy évvel később, amikor kezembe került egy akkor bölcsészeti akkurátussággal kijegyzetelt papír, akkor döböntem rá, hogy nem: ez a Dancsó az „én Dancsóm” egyike. Nem más ő – az 1728-as nagy szegedi boszorkányper vádlottja és áldozata, aki 1728. július 23-án 70 évesen a máglyán lelte halálát a többi vádlottal együtt –, mint az én egyik legkorábbi szentesi Dancsó-felmenőm, Dancsó György bátyja! Honnan tudom ezt ilyen biztosan? Nos, Reizner említi, hogy Dancsó János vádlott 1728-ban 70 éves volt (ez 1658-as születési évet feltételez), Ipolykesziből származott, és 1720 óta élt Szegeden. A Csongrád vármegyei nemesi iratok említik, hogy a Dancsó család Ipolykesziből származott, és amikor szétszóródtak az Alföldön, (figyelem!) „János Szegedre ment lakni!” Megnéztem a családfát, milyen korú lehetett akkor Dancsó György nevű felmenőm János nevű bátyja: hát, bizonyosan idős – a Szentésre került György 1760-ban, 90 éves korában halt meg, tehát ő 1670-ben született, János pedig értelemszerűen korábban. Így derült fény arra, hogy a legkorábbi szegedi *connection* a családban az 1728-as boszorkányper vádlottja volt... rokonom.

Szeged alsóvárosi lakásomból, ha a természetbe akar az ember kimenni egy kicsit sétálni, gyakorlatilag egy irányba mehet: a tízpercnyi járásra lévő Tisza-gát túoldalán elterülő, Boszorkánysziget nevű ártéri erdőbe (ez régen sem volt sziget, csak félsziget), a gátra pedig a kijárási Máglya soron keresztül vezet... A karantén vége felé tett sétáim a boszorkányperes felfedezés után a múltba vittek a kora nyári napok forrósága közepette.

Szegeden felnőve az ember gyerekkorától hallja az utalásokat a boszorkányokra, a nótától („még azt mondják, nincs Szegeden ~”) kezdve a pár éve Tündérkonyhává átnevezett, eredetileg több évtizedig Boszorkánykonyha nevű belvárosi ételbárig sokfelé találkozni velük, a végén már a füle mellett mennek el az embernek. Őszintén szólva, életemben először gondolok most bele, hogy milyen véresen komoly és borzasztóan valós történelmi tény ez a boszorkányper, a majd' 300 éve az akkori várostól egy kilométerre délre felállított három máglyájával, amelyeken négyesével kötözték cölöpökhöz a 12 elítéltet, akik nagy része végül füstmérgezésben halt meg, mielőtt elevenen megéghetett volna.

És aztán most ősszel, a második hullám kezdetén, amikor újra elkezdünk csak befelé élni, nos, most találok két utalást, amit nem tudok hova tenni. Az egyiket egy 18. század eleji, a magyarországi nemességgel kapcsolatos történelmi forrásban, Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztáiban (összefoglalóiban), a másikat egy 1984-es salgótarjáni konferenciakötetben. Mindkettőben szó van arról, hogy a nemesi címet kapó Dancsó Balázs János nevű fivére leszármazott nélkül halt meg. De hát a szentesi Dancsók pont tőle származtatták magukat! És akkor feldereng, hogy a szentesi levéltárban talált nemesi iratok latin nyelvű részéről kapott regesztában maga a nemesség igazolási folyamatát vezető bíró jegyzi meg az egymásnak ellentmondó tanúvallomások által keltett kuszaság egy pontján, hogy „itt valaki hazudik” – de hogy pontosan mi hangzik el, nem tudom, mert csak regesztám van, teljes fordítást végül nem kaptam. De ez már három, különböző időből és helyről származó nyom, ami ugyanabba az irányba mutat – hogy a Dancsóim Csongrád vármegyében csak behazudták a nemességet, bár sikerrel, ugye. Most már muszáj lesz az 1760-as évekből származó latin dokumentumok teljes fordítását kikuncsorogni valami jó szándékú latinostól...

Rengeteg új információ, történet és részlet. A családfa, ami észrevétlenül az én felségterületem lett. De szeretném az egészset elmesélni apámnak...